

Огляд

Війна в Україні продовжує мати суттєвий вплив на людей і громади. На третьому році вторгнення 14,6 мільйона людей, або близько 40% населення України, потребують міжсекторальної гуманітарної допомоги¹. У сфері захисту планується охопити 6,5 мільйонів людей, включаючи 0,8 мільйона, що будуть охоплені реагуванням на гендерно зумовлене насильство (ГЗН). Станом на липень 2024 року жінки та дівчата становлять більше половини тих, хто потребує допомоги, і 59% тих, хто її отримує². Через нестачу гуманітарного фінансування, найменш фінансовані сектори – продовольча безпека та засоби до існування, житло та непродовольчі товари (НПТ) і водопостачання, санітарія та гігієна (ВСГ) – отримали лише 9-16% необхідних коштів станом на липень 2024 року³.

Гуманітарна ситуація в Україні залишається складною, і в першій половині 2024 року з'явилися нові виклики. Атаки на енергетичну інфраструктуру, ймовірно, призведуть до зростання рахунків за електроенергію для населення, чий засоби до існування та здатність задовольняти основні потреби вже серйозно постраждали через війну. У прикордонних і прифронтових областях потреби зросли через атаки на освітню, медичну та житлову інфраструктуру та посилення бойових дій. Ключові проблеми включають перебої в телекомунікаціях, основних комунальних послугах та постачанні ліків⁴, а також проблеми безпекового характеру.

Серед цілей Оперативного гендерного аналізу (ОГА) 2024 року – висвітлити міжсекторальний досвід вразливих груп у поточній кризі, наявні в них можливості та бар'єри в доступі до гуманітарних послуг і ресурсів. Він також досліджує ролі, внесок та виклики, з якими стикаються місцеві жіночі правозахисні організації в системі гуманітарного реагування. ОГА має на меті запропонувати практичні, галузеві програмні та стратегічні рекомендації для підтримки більш гендерно чутливого / трансформаційного та

інклюзивного гуманітарного програмування та міжвідомчої координації в Україні.

Для оцінки гендерних потреб, уразливостей та ризиків у ОГА 2024 були використані змішані методи збору, узагальнення та аналізу якісних і кількісних даних, а також триангуляція з вторинними джерелами. Збір первинних даних проводився у березні-квітні 2024 року в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Одеській та Запорізькій областях.

Ключові висновки

Гендерні ролі та обов'язки

Кількість переміщених домогосподарств, очолюваних жінками (ДОЖ), незмінно вища порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення в Україну. Жінки й надалі більше залучаються до неоплачуваної роботи, що за нинішніх обставин поєднується зі зростаючою потребою забезпечувати сім'ю, оскільки все більше чоловіків вступають на військову службу. Зміни в законах про мобілізацію, спрямовані на розширення призову та посилення контролю над ним, посилили тиск на чоловіків щодо виконання традиційних ролей «захисників». Також вони призвели до актуалізації стратегій «ухилення», коли більше чоловіків залишаються вдома і не шукають можливостей працевлаштування, професійної підготовки та отримання гуманітарних послуг. Це погіршує вже складну ситуацію з працевлаштуванням: частка молодих чоловіків серед працівників скорочується, що підвищує рівень напруги в родинях. Жінки також несуть військову службу: понад 62 000 жінок наразі служать у Збройних силах України, зокрема 5 000 жінок перебувають на передовій та 43 479 жінок – на військовій службі.

¹ [Ukraine Humanitarian Needs and Response Plan 2024](#)

² [Ukraine Humanitarian Response 2024: Oblast-level Dashboard](#)

³ [Ukraine: Humanitarian Response and Funding Snapshot \(January - June 2024\)](#)

⁴ [Humanitarian Situation Monitoring: Evolution of Needs \(November 2023-May 2024\), July 2024, REACH](#)

Продовольча безпека

Чоловіки та жінки з-поміж внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які прагнуть задовольнити свої основні потреби в продовольстві, продовжують вдаватися до механізмів пристосування. Враховуючи посилення стресових факторів економічного характеру та дедалі більше навантаження на систему соціальної підтримки, люди з підвищеним рівнем вразливості, такі як жінки з-поміж ВПО та домогосподарства, у яких є людина з інвалідністю або кілька утриманців, продовжують застосовувати більш жорсткі стратегії виживання, ніж чоловіки або домогосподарства, очолювані чоловіками (ДОЧ), як-от перехід на більш дешеву та менш бажану їжу, зменшення розміру порцій та витрата заощаджень.

Засоби до існування

Можливості працевлаштування для ВПО залишаються обмеженими через труднощі в співставленні їхнього досвіду і навичок з вакансіями в нових місцях, при цьому більше ДОЖ повідомляють про екстрені потреби в засобах до існування, серед яких працевлаштування, програми підвищення кваліфікації та послуги соціальної підтримки, порівняно з ДОЧ. Головною перешкодою для працевлаштування є відсутність належних систем догляду за дітьми та соціальних послуг. Це більше впливає на жінок як основних опікунок дітей.

Здоров'я

Люди старшого віку, ВПО та ті, хто проживає в сільській місцевості, стикаються з додатковими перешкодами в доступі до первинної медичної допомоги. Ромське населення також має труднощі з доступом до медичних послуг через відсутність документів, що посвідчують особу, низький рівень обізнаності про доступні послуги та упереджене ставлення з боку надавачів послуг.

Сексуальне та репродуктивне здоров'я (СРЗ)

Перевантажена система охорони здоров'я залишає серйозні прогалини в послугах СРЗ. Це особливо стосується акушерських перенаправлень для вагітних. Неможливість утримання кваліфікованих медичних спеціалістів є критичним обмежувачим фактором.

Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка (ПЗПС)

Маргіналізовані групи, включно з ЛГБТКІ+ людьми, продовжують стикатися з бар'єрами в доступі до ПЗПС через стигматизацію з боку надавачів послуг, тоді як роми стикаються з додатковими мовними та культурними бар'єрами. Чоловіки часто недооцінюють або не визначають свою потребу в психологічній підтримці через гендерні стереотипи, які стигматизують чоловіків, які звертаються за допомогою.

Вода, санітарія та гігієна (ВСГ)

Постачання чистої води залишається проблемою по всій Україні у зв'язку з руйнуванням інфраструктури, а також матеріально-технічними та фінансовими проблемами, що впливають на своєчасне встановлення та ремонт пошкоджених систем водопостачання. Доступ до чистої води та санітарних умов у ромських громадах, який становив критичну проблему і до ескалації війни, додатково погіршився. Зберігається попит на спеціальні гігієнічні продукти, такі як засоби для людей старшого віку, що страждають на нетримання сечі, та засоби менструальної гігієни для підлітків і жінок репродуктивного віку, особливо в сільській місцевості.

Житло

Житло стає менш доступним, й такі фактори, як стать, вік, наявність інвалідності і великий розмір домогосподарств, погіршують умови життя та створюють додаткові потреби у НРТ. Ромські громади продовжують стикатися з перешкодами в ремонті житла та доступі до нього через відсутність документів. Трансгендери та небінарні люди можуть зіткнутися з подібними перешкодами через невідповідність гендерної ідентичності документам.

Координація та управління місцями тимчасового проживання (СССМ)

У місцях тимчасового проживання (МТП) продовжує відчуватися суттєва нестача приміщень та обладнання, розрахованих на людей з інвалідністю та окремих для

людей різних статей, що призводить до проблем із доступом та ризиків у сфері захисту. Існує потреба в посиленні навчання щодо перенаправлення та механізмів звітності у МТП у випадках сексуальної експлуатації та наруги (СЕН), гендерно зумовленого насильства (ГЗН) і торгівлі людьми.

Освіта

Респонденти зазначили, що відсутність очного навчання сприяє розвитку шкідливих механізмів пристосування та погіршенню психічного здоров'я підлітків. Доступ до освітніх можливостей особливо погіршився для ромських дітей та дітей з інвалідністю: існують багаторівневі перешкоди для навчання, поки вони живуть у тимчасових поселеннях або приймаючих громадах. Час, витрачений на освіту та позашкільне навчання, як і раніше, залежить від збільшення обсягів доглядової праці (особливо для дівчат) і участі в дрібному ремонті, обслуговуванні будинку та сільськогосподарській діяльності (особливо для хлопців у сільській місцевості).

Грошова допомога

Менше дорослих чоловіків, які потребують грошової допомоги, отримують її як від гуманітарних організацій, так і від уряду України. Це особливо стосується державних соціальних виплат: дорослі жінки отримують майже вдвічі більше фінансової допомоги, ніж дорослі чоловіки. Частково це можна пояснити небажанням чоловіків офіційно реєструватися для отримання гуманітарної допомоги в рамках стратегій уникнення призову.

Захист

Доступ до укриттів та інформації про їхнє розташування залишається недостатнім, особливо для переміщених осіб, людей старшого віку та ромів. Доступ до укриттів суттєво обмежений для людей з інвалідністю та людей старшого віку з обмеженою мобільністю, частково через цифровізацію інформації про них та обмежений доступ до смартфонів та комп'ютерів.

Гендерно зумовлене насильство (ГЗН)

ГЗН залишається поширеним в Україні та продовжує зростати в обсягах, особливо щодо жінок і дівчат. Імовірно, що про випадки систематично недозвітують, оскільки постраждалі можуть не звертатися за допомогою через сором і стигму навколо сексуального насильства. Ці фактори можуть бути навіть вищими для чоловіків, ЛГБТКІ+ людей та ромів. Незважаючи на нещодавній прогрес, обсяг спеціалізованих послуг для постраждалих від ГЗН все ще недостатній, а шляхи перенаправлення не завжди доступні.

Захист дітей

Підлітки – як дівчата, так і хлопці – беруть на себе більше дорослих обов'язків у домогосподарствах, що підвищує ризики для їхньої безпеки та захисту. Для хлопців існує підвищений ризик ураження мінами та вибухонебезпечними предметами, оскільки вони проводять більше часу поза домом.

Підзвітність перед постраждалим населенням (ППН) та захист від сексуальної експлуатації та наруги (ЗСЕН)

Створення безпечних, інклюзивних, культурно відповідних і контекстуалізованих механізмів зворотного зв'язку та підзвітності (МЗЗП) має вирішальне значення для того, аби люди, які постраждали від кризи, могли отримати доступ до інформації про допомогу та повідомляти про будь-які проблеми, включно з випадками СЕН. Однак серед людей, які постраждали від війни, все ще існують прогалини в розумінні заходів ЗСЕН, встановлених гуманітарними організаціями, включно з виявленням потенційних випадків СЕН та звітуванням про інциденти.

Участь та прийняття рішень жіночими правозахисними організаціями

Жіночі правозахисні організації⁵ продовжують відігравати важливу роль у гуманітарному реагуванні; однак вони все ще повідомляють про труднощі з доступом до якісного (гнучкого, передбачуваного, що покриває всі прямі та непрямі витрати тощо) фінансування, що надавалося б паралельно із підтримкою в натуральній формі або фінансуванням конкретних гуманітарних проєктів. Проблема участі жіночих правозахисних організацій залишається гострою через нерівноцінне прийняття рішень у розробці програм, мовні бар'єри та використання технічного гуманітарного жаргону. Існує також потреба в більшій прозорості щодо того, як обираються пункти порядку денного для зустрічей. Проте є певні позитивні зміни, зокрема посилене представництво жіночих правозахисних організацій та їхнє залучення до деяких гуманітарних структур найвищого рівня.

Ключові рекомендації

Рекомендації щодо окремих секторів можна знайти в повному Оперативному гендерному аналізі⁶.

Донорам

1. Збільшити обсяг і покращити якість фінансування жіночих правозахисних організацій, включно з фінансуванням непрямих витрат, інституційного розвитку та підвищення організаційної спроможності, мережування та психосоціальної підтримки для запобігання вигоранню. Встановити цілі для прямого фінансування жіночих правозахисних організацій для конкретних організацій,

комунікувати про них, відстежувати фактичне фінансування у порівнянні з цілями та публічно звітувати про прогрес.

Уряду України

1. Проводити консультації та координувати роботу з гуманітарними організаціями, особливо тими, які представляють маргіналізовані групи, людей, які постраждали від кризи, й організації, очолювані жінками або жіночі правозахисні організації, аби забезпечити включення їхніх унікальних голосів та досвіду в процеси прийняття рішень щодо гуманітарного реагування та у процеси відбудови й відновлення.

Координаційним органам в Україні

1. Прийняти визначення жіночої правозахисної організації Робочої групи з гендерних аспектів у гуманітарній діяльності в Україні (GiHA)⁷, щоб забезпечити фінансову підтримку організацій, які зосереджені на гендерній рівності та правах жінок і дівчат.
2. Розробити інструкції для жіночих правозахисних організацій у координації з Робочою групою GiHA, щоб допомогти їм орієнтуватися у можливостях фінансування і полегшити доступ до якісного фінансування як від інституційних гуманітарних донорів, так і від донорів сектора розвитку. Інструкції мають бути спрямовані на покращення сталої участі жіночих правозахисних організацій у відповідних просторах та ініціативах, як-от із адвокації та зміни соціальних норм, а також у

⁵ Разом з організаціями, очолюваними жінками, які також відіграють критично важливу роль у заходах першого реагування. Особливий фокус на жіночих правозахисних організаціях в ОГА та цьому документі пояснюється унікальним характером гуманітарного реагування в Україні. Воно значною мірою здійснюється організаціями, очолюваними жінками, які часто зосереджені на загальній гуманітарній діяльності, а не на правах жінок і гендерній рівності. Тому головним об'єктом аналізу в цьому розділі ОГА були організації, які мають конкретні повноваження щодо останніх.

⁶ <https://reliefweb.int/report/ukraine/rapid-gender-analysis-ukraine-august-2024-enuk>

⁷ Жіноча правозахисна організація – це:

- 1) Організація, яка ідентифікує себе як жіноча правозахисна організація та має за основну мету просування гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок та прав людини; або
- 2) Організація, у місії якої зафіксоване просування інтересів і прав жінок та дівчат (або «жінки», «дівчата», «гендер» та інші дотичні терміни згадуються в місії); або
- 3) Організація, у місії або цілях якої зафіксоване завдання зменшувати та трансформувати гендерну нерівність, нерівні владні відносини та просувати позитивні соціальні норми.

процесах гуманітарного реагування, відбудови й відновлення.

3. Розробити стратегічний план на рівні Гуманітарної команди країни (НСТ) для посилення участі та прийняття рішень у гуманітарному реагуванні жіночими правозахисними організаціями. Він має включати чітко визначені цілі, показники, часові рамки, засоби перевірки, бюджети, оцінки потреб і плани обміну досвідом/зміцнення потенціалу (включно з навчанням та наставництвом). План має бути розроблено за повної участі жіночих правозахисних організацій та в координації з Робочою групою GINA. Він має підлягати регулярному моніторингу та мати узгоджені чіткі механізми підзвітності.
4. Продовжувати застосовувати адаптований Гендерний і віковий маркер, що розроблений Міжвідомчим постійним комітетом (МПК) для оцінювання та планування програм. Робоча група GINA має використовувати цей інструмент для моніторингу та регулярного звітування щодо гендерно орієнтованих та інклюзивних механізмів координації гуманітарної допомоги релевантним органам гуманітарної координації (наприклад, НСТ, Міжкластерній координаційній групі).

очолюються жінками, та жіночих правозахисних організацій, активно підтримувати та просувати їхню пряму, безпечну та значущу участь та лідерство у відповідній гуманітарній та гуманітарно-відбудовчій координації та під час прийняття рішень на національному та місцевому рівнях. Це може включати сприяння їхньому доступу до кластерної системи та відповідних механізмів звітування та мапування (ActivityInfo, Services Advisor).

ООН та міжнародним неурядовим організаціям

1. Дотримуватися принципів справедливого, прозорого, підтримуючого партнерства, заснованого на рівності та взаємному розподілі можливостей і ризиків (а не їхньої передачі). Консультуватися з місцевими партнерами, включно з організаціями, що очолюються жінками, та жіночими правозахисними організаціями, розробляючи програми та просуваючи зміни.
2. Визнавати та підтримувати (зокрема шляхом фінансування) суб'єктність і лідерство місцевих партнерів, у тому числі організацій, що